

Arkeologisk undersökning av ett skeppsvrak vid Skeppshamn på Åstön 2015

Fornlämning: Raä 165 Fastighet: Åkerö 3:19. Socken: Tynderö.
Kommun: Timrå. Landskap: Medelpad.

Rapportnummer 2016:15
Ola George & Bo Ulfhielm

Murberget Läns museet Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Arkeologisk undersökning av ett skeppsvrak vid Skeppshamn på Åstön.

© Murberget Läns museet Västernorrland.
Härnösand 2016
Foto: Murberget

ISSN 2000-0111

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning.....	5
Inledning	6
Målsättning	8
Metod	9
Arkivhandlingar	11
Resultat	11
Fynd.....	12
Tolkning och diskussion.....	15
Publik verksamhet.....	15
Arrangemang/seminarier	16
Förslag till fortsatta åtgärder	16
Referenser	18
Tekniska och administrativa uppgifter	19
Bilaga 1. Fyndlista.....	23
Bilaga 2. Osteologisk analys	24
Bilaga 3. Dagbok.....	25
Bilaga 4. Tidningsartikel.....	26

Sammanfattning

Undersökningen 2015 bidrog till en del ny kunskap. För det första kunde längden bestämmas till drygt 20 meter i köllinjen. I de aktre partierna har båten haft en relativt djup kölbrunn, vilket indikeras av att de kvarvarande borden närmast kölen går tvärt ned. Detta var synligt både i 2014 års schakt och i 2015 års schakt fyra meter längre förut. Däremot är fartyget flatbottnat i fören. Undersökningen visade även att fartyget till stora delar är skadat, och även i det bottenparti som ligger under sediment saknas både flera spant och delar av bordläggning.

Ett intressant arkivupptäckt gjordes under vintern 2015/2016. I en excerperad skeppslista från Gävle stad år 1680 finns uppgifter om Hindrich Honnon: Han ska ha ägt en en krejare av furu, benämnd "Nordstjernan" om 70 läster, njuter halv frihet efter Kongl Kollegii givna frihetsbrev av 26 mars 1677 och är han själv skeppare och allena redare uti densamma och för tiden i Riga liggande. Då ingen annan av de inblandade i rättstvisten står med i skeppslistan det året är det troligt att det är Nordstjernan som förliste i Skeppshamn hösten 1680. I 1681 års skeppslista finns inte fartyget med.

Undersökningen och arkivuppgiften innebär att vi vet mer om den förlista skutan: den är byggd i furu, riggad som en krejare, d.v.s. 2 master med råsegel, och den lastar 70 läster vilket motsvarade ungefär 170 ton. Det finns ännu ingen spår av riggning på fartyglämningen, men utifrån att längden och bredden på fartyglämningen nu är kända kan man göra en grov uppskattning av det seglande skeppets lastkapacitet.

Inledning

I augusti 2015 genomförde Murberget Läns museet Västernorrland, Läns museet Gävleborg och Marinarkeologiska sällskapet en arkeologisk förundersökning av ett skeppsvrak på Åstön (Tynderö 165). Undersökningen bekostades med medel från Länsstyrelsen Västernorrland, Gästriklandsfonden och egeninsatser från de inblandade institutionerna.

Vid undersökningen 2014, frilades mindre ytor i skeppsskrovet och prover togs för dendrokronologi och C-14 datering. Resultaten visade att skeppshamnsvraket varit en omkring 20 meter lång klinkbyggd, och relativt flatbottnad skuta med akterspegel. Dendrokronologin gav tyvärr inget resultat men C-14 dateringen visade att vraket är från 1600-talet. Till detta århundrade dateras också fynd av keramik i fartygets akter. Resultaten är intressanta med tanke på den förlisningsuppgift från år 1680 som berör en Gävleskuta som förläste i Skeppshamn på resa mellan Härnösand och hemstaden. Händelserna kring förlisningen är utförligt redovisade i rättsprotokoll från tiden (se vidare George och Ulfhielm 2015 samt excerpering av Högberg). Kunskapen om periodens sjöfart vid sidan om örlogsfartygen är bristfällig och lämningen kan ses som en symbol för den period då fiske och handel länkade samman norrlandskusten och bidrog till städernas framväxt. Att vraket ligger synligt från land i ett gammalt fiskeläger (grundat av Gävlefiskare) gör det till en viktig del av kulturmiljön.

Mot bakgrund av resultaten från 2014 års undersökning beslutades om fortsatt undersökning 2015 för att fortsätta dokumentera vraket.

Figur 1. Översiktskarta över Skeppshamn med vraket och intilliggande fornlämningar markerade. Lantmäteriet.

Figur 2. Flygfoto med undersökningsplatsen markerad med röd prick.

Målsättning

Målsättningen med undersökningen är få mer kunskap om det seglande skeppets byggnad och om art och bevaringsförhållanden av eventuella kulturlager ombord. Undersökningen skall vidare ge ett underlag för kommande informationsinsatser och skyddsåtgärder. Särskilt angeläget var att avgränsa fartyget åt norr, förut. Denna del försvinner in under fyllnadsmassor från ett vägbygge.

Metod

Två schakt frilades med mammutpump. Syftet med detta var att få en uppfattning om skrovets form samt bevaringsförhållandena under sedimenten. Uppgrävda massor sållades i 5 millimeters såll. Frilagda ytor mättes in med RTK GPS och dokumenterades med foto.

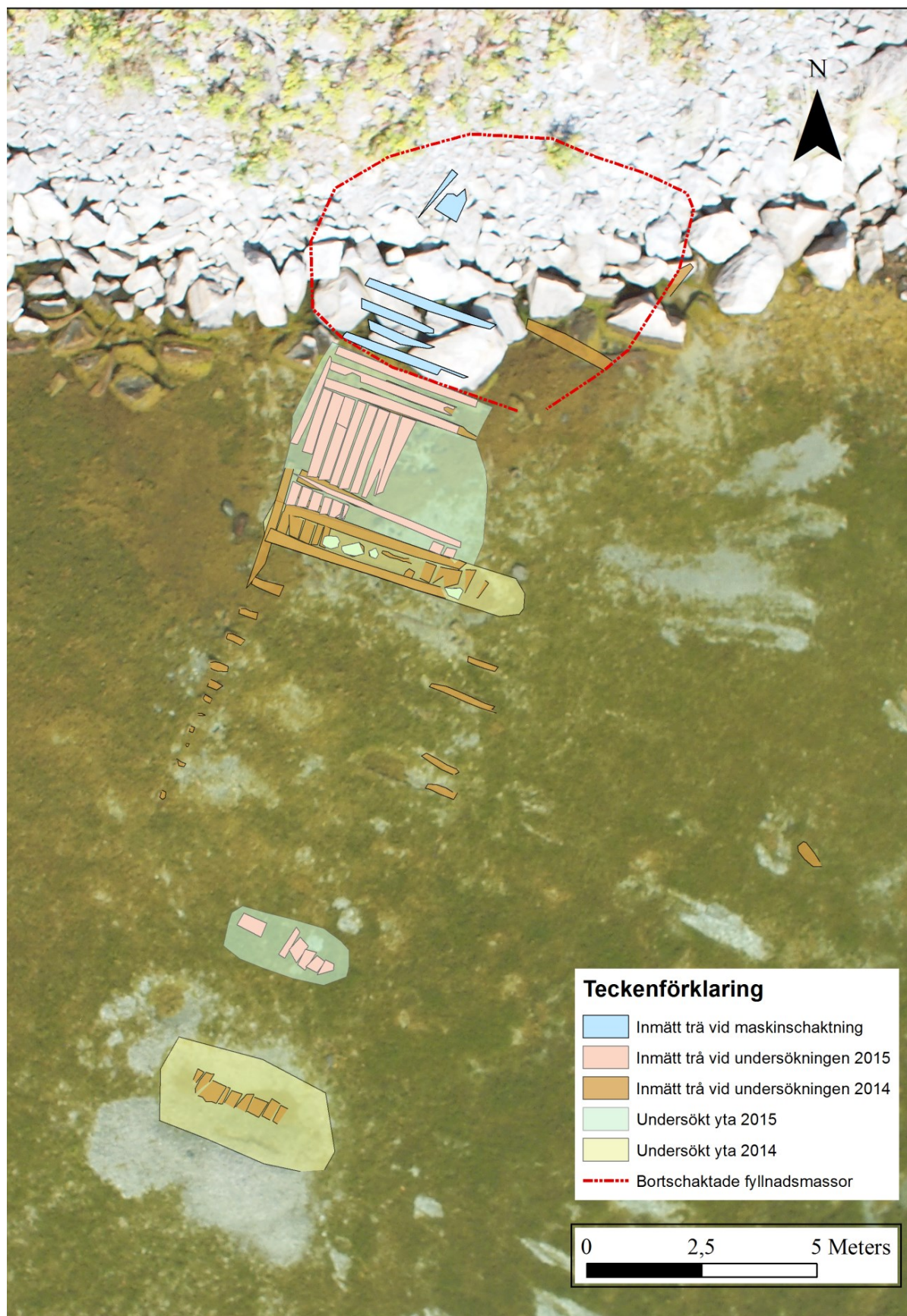
För arbete i det aktre schaktet var det nödvändigt med dykutrustning med komprimerad luft. Detta arbete utfördes på konsultuppdrag av Lennarth Högberg och Anders Vikdahl, firma Dyk & Fototeknik.

Området utanför vraket söktes av med hjälp av sportdykare. Löst skeppstimmer positionerades och typbestämdes. Ett urval togs in till land för dokumentation.

Efter fältarbetets slut grävdes sten och fyllnadsmassor i fören bort med gravmaskin för att få en avgränsning samt att underlätta för kommande säsongs undersökningar.

Figur 3. Arbeten på fartygslämningen. Till vänster är sållställningen som placerats vid vattenytan. Bak i bild pågår inmätning med RTK GPS. Foto: Margareta Englund, Marinarkeologiska sällskapet.

Figur 4. Fartygslämningen med inmätt synligt trä, samt schakt markerade med ljusgrönt.

Arkivhandlingar

I Skeppshamn inträffade år 1680 en omskriven sjöolycka. Det var en Gävleskuta som förliste på hemväg från Norrlandsmarknaden i Härnösand. Skeppet var lastat med handelsvaror, kryddor och kopparmynt. Då flera tongivande borgare i staden hade intressen i lasten gav förslisningen upphov till en omfattande rättsprocess, som bevarats i arkiven (Svea Hofrätts arkiv, Renoverade Domböcker, Härads m.fl. Rätters domböcker 1860, Gävleborgs m.fl. län, vol. 28. RA. /Ilmar Arens excerpter på Gävleborgs länsmuseum).

En intressant arkivupptäckt gjordes under vintern 2015/2016. I en excerperad skeppslista från Gävle stad år 1680 finns följande uppteckning: *Hindrich Honnon: en krejare av furu, benämnd "Nordstiernan" om 70 läster, njuter halv frihet efter Kongl Kollegii givna frihetsbrev av 26 mars 1677 och är han själv skeppare och allena redare uti densamma och för tiden i Riga liggande.*

Det är troligt att det är Nordstiernan som förliste i Skeppshamn hösten 1680. I 1681 års skeppslista finns dessutom inte fartyget med.

Resultat

Totalt frilades en yta om 19 kvadratmeter. I fören upptogs ett schakt om 16 kvadratmeter och midskepps grävdes en yta om 3 kvadratmeter. Utöver detta borttogs fyllnadsmassor från ett cirka 38 kvadratmeter stort område i fören där vägfyllning täckte delar av skrovet (se bild 3).

I schaktet i fören framrensades 4 bottenstockar samt ett sammanhängande område om 9 bordläggningsplankor. Dessa gick på babordsidan från köllinjen till "slaget" – där botten övergår till skrovsida. På styrbordsidan saknades bord så när som på delar av två plankor i facket mellan två bottenstockar.

Flera av de ursprungliga bottenstockarna har brutits loss från sin placering. Att döma av dymlingshål i borden, som markerar var dessa varit infästa med trädymlingar, saknas minst 5 bottenstockar inom den frilagda ytan.

I en av bottenstockarna är ett urtag (bild 4 nr 1) som är "slarvigt" gjort och torde ha tillkommit efter att spanten satts in i skrovet. En förklaring är att den utgjort ett fäste för en stötta, antingen för en mellanvägg eller ett ankarspel.

Flera bordläggningsplankor (bild 4 nr 2) har skarvats med en snedlaskar.

Det aktere schaktet drogs från den förmodade midskeppslinjen och åt styrbord. Här framrensades dels en balk, som stack ut från kanten av schaktet, samt 5 sammanhängande bord. Det första bordet närmast köllinjen lutade kraftigt nedåt vilket indikerar en djup kölbrunn.

Vid borttagandet av fyllnadsmassorna längst i fören gjordes ingen framrensning av sedimenttäckt trä. Dock mättes de synliga skeppsdelarna in med RTK. Här framkom ytterligare 4 bottenstockar samt, längst förut, bordläggningsplankor med "halsar" som indikerar att bordavslutningen varit infäst i en förstäv. Därmed är hela vrakets längd avgränsad. Det mäter 20,9 meter från för till akter. Ser man till bordplankornas längdriktning i de olika schakten så stämmer de inte helt sinsemellan. De två aktere schakten bildar inte linje med det främre, utan hela skrovet tycks vrida av åt norr någonstans från mitten.

Figur 5. Schaktet i fören från norr med framrensade bottenstockar och bordläggning. Här syns bland annat urtaget i bottenstocken (1) och en lask (2). Foto Margareta Englund.

Fynd

De föremål som framkom var ben, delar av skaft till en kritpipa samt två träföremål. Utöver dessa framkom mindre bitar av trä varav flera med täljspår och framförallt i fören flera bitar med spår av eld. Samtliga fynd framkom i sedimenten som täckte båten och det är svårt att avgöra vilka fynd som är sekundära och har tillkommit genom vikens senare användning som fiskeläge. Några av de föremål som framkom var uppenbart sentida såsom flaskglas och ammunition.

I schaktet vid fören hittades två kritpipsfragment. Fragmenten kommer från pipans skaft och är 7 respektive 6 millimeter i diameter. Rökhålets diameter är i medeltal cirka 2,5 mm. Det förhållandevis stora rökhålet indikerar enligt Åkerhagen en datering till tiden 1620-1700 (Åkerhagen, Att datera en kritpipa:19ff)

I fören på styrbordsidan påträffades en mindre mängd obrända ben. Benen har analyserats och visar sig komma från säl samt en bit från en andfågel. Sälens har av spåren att döma slaktats (se vidare osteologisk analys i bilaga 2).

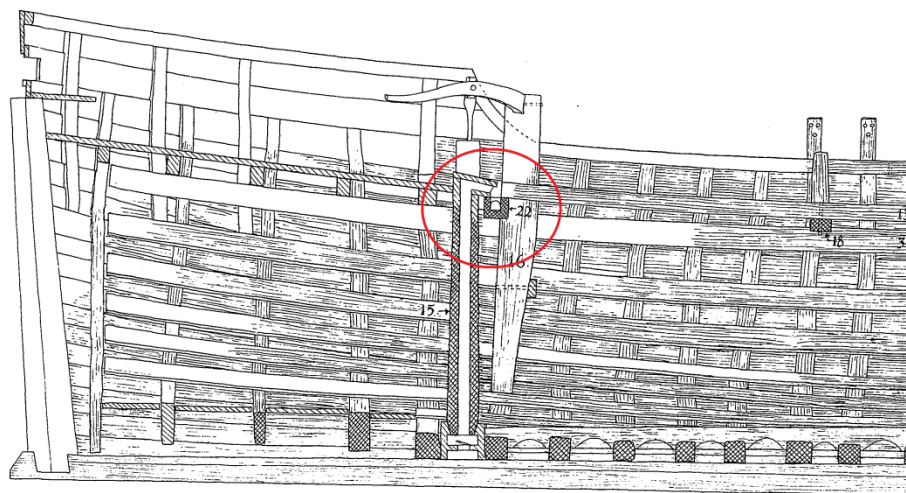
I schaktet i aktern framkom två repstumpar av treslagen lindbast. På en av dessa var en råbandsknop.

I det aktere schaktet påträffades ett urholkat träföremål av ett stycke, 0,51 m lång 0,19- 0,26 m bred och 0,17 m hög. I mitten är en urholkad ränna 0,09 m i diameter. Möjligen är föremålet ett s.k. spygatt – en öppning för vatten i däckspan genom bordläggningen. På fartyget Kalmar V finns ett liknande, men inte identiskt, föremål som lett vatten från länsumpen ut genom däckssidan (Åkerlund 1951:76 samt plansch 16).

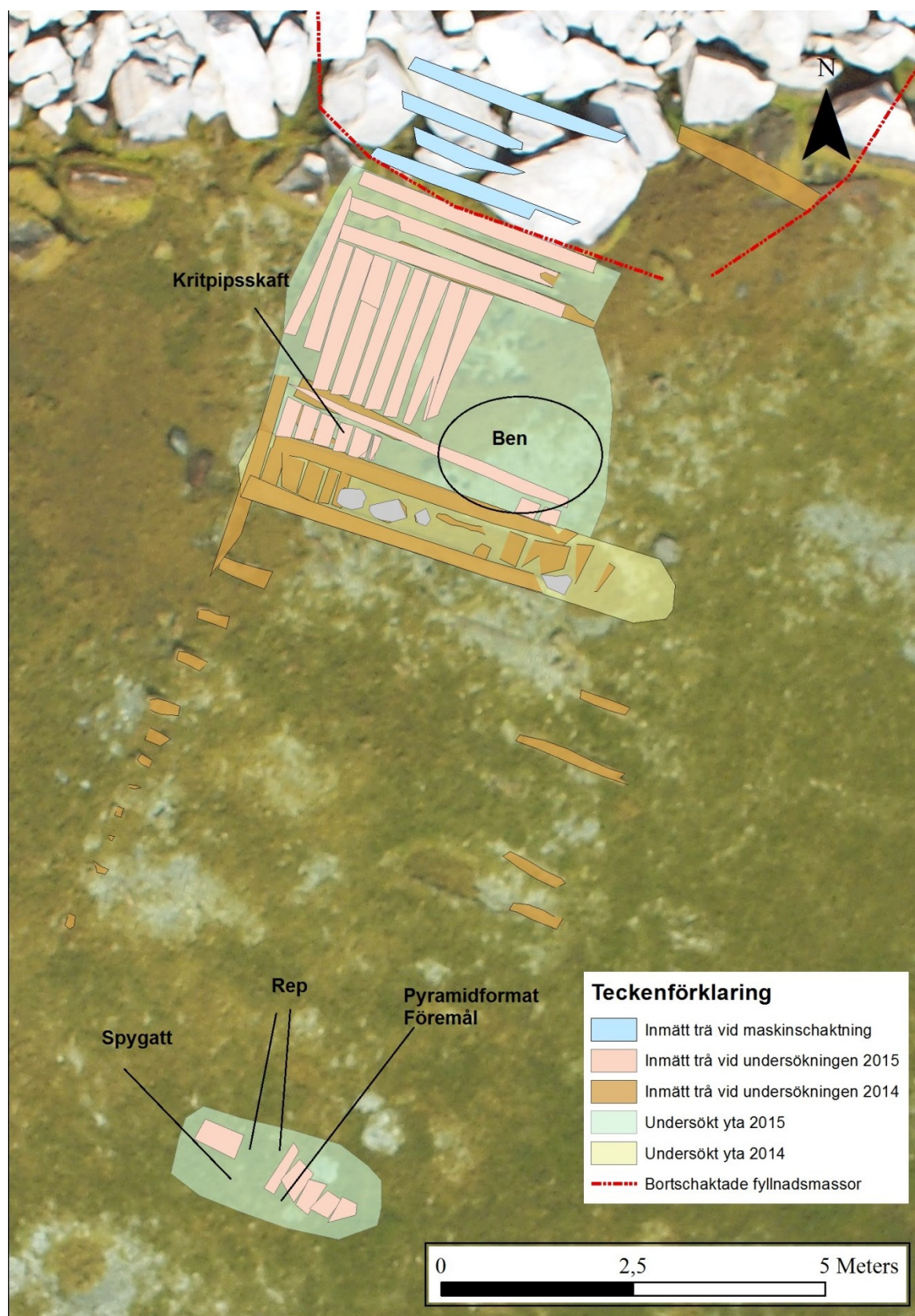
De benfynd av säl och andfågel som hittades hör troligen inte samman med skeppet utan har hamnat i fyllningen som täcker vraket under senare tider.

Figur 6. Träföremål, möjligen ett spygatt (0,51 x 0,19- 0,26 x 0,17 m). Foto: Thomas Jakobsson, Länsmuseet Gävleborg.

Figur 7. Spygatt på fartyget Kalmar V (Åkerlund 1951: pl 16).

Figur 8. Ungefärliga lägen för fynden vid undersökningen.

Tolkning och diskussion

De arkeologiska åtgärderna 2015 bidrog till en del ny kunskap om fartygets byggnad. För det första kunde längden bestämmas till drygt 20 meter i köllinjen. I de aktere partierna har båten haft en relativt djup kölbrunn, vilket indikeras av att de kvarvarande borden närmast kölen går tvärt ned. Detta var synligt både i 2014 års schakt och i 2015 års schakt fyra meter längre förut. Däremot är fartyget flatbottnat i fören. Undersökningen visade även att fartyget till stora delar är skadat, och även i det bottenparti som ligger under sediment saknas både flera spant och delar av bordläggning.

Så till frågan om skeppet kan sättas i samband med förlisningsuppgiften av Gävleskutan 1680. Ett intressant arkivuppteckt gjordes under vintern 2015/2016. I en excerperad skeppslista från Gävle stad år 1680 finns följande uppteckning:

Hindrich Honnon: en krejare av furu, benämnd "Nordstiernan" om 70 läster, njuter halv frihet efter Kongl Kollegii givna frihetsbrev av 26 mars 1677 och är han själv skeppare och allena redare uti densamma och för tiden i Riga liggande.

Eftersom ingen annan av de inblandade i rättstvisten står med i skeppslistan det året är det troligt att det är Nordstiernan som förliste i Skeppshamn hösten 1680. I 1681 års skeppslista finns inte fartyget med.

Detta skulle innebära att vi vet lite mer om den förlista skutan: den är byggd i furu, riggad som en krejare, d.v.s. 2 master med råsegel, och den lastar 70 läster vilket motsvarade ungefär 170 ton. Det finns ännu ingen spår av riggning på fartyglämningen, men utifrån att längden och bredden på fartyglämningen nu är kända kan man göra en grov uppskattning av det seglande skeppets lastkapacitet.

Ännu har inget framkommit som motsäger att fartyglämningen i Skeppshamn skulle vara den förlista Gävleskutan. Därmed inte sagt att den är identifierad!

Publik verksamhet

Liksom föregående år fanns ett stort intresse för de arkeologiska undersökningarna, både medialt och från allmänhet. Då fältarbetsveckan 2015 låg senare än föregående år var antalet besökare på grävplatsen något färre än 2014. Efterfrågan på föredrag om arbetet har varit stort och Skeppshamnsprojektet har presenterats vid ett flertal tillfällen. Nedan följer ett urval av tidningsartiklar där Skeppshamnsvraket presenterats

Media:

Sundsvallstidning 4 september 2015 <http://www.st.nu/medelpad/timra/nya-utgravningar-vid-vraket-i-skeppshamn>

Arbetsbladets Gävle 12 september 2015

<http://www.arbetsbladets.se/angermanland/harnosand/skeppet-pa-vag-fran-korsmassomarknaden-forliste-335-ar-senare-berattar-vrakets-sin-historia-1>

Blogginlägg Arkeologi Gävleborg 18 augusti 2015

<http://arkeologigavleborg.blogspot.se/2015/08/skeppshamn-igen.html>

Timrå kommuns nyhets sida 13 augusti 2015: <http://www.timra.se/nyheter/Utgravning-av-skeppsvrak-i-Skeppshamn-Aston/>

Två artiklar i Marinarkeologisk tidskrift nr 2-3 2015 (Ingers, Nazerian, Svensson:2015), samt artikel som byggde på föregående års rapport (George & Ulfhielm:2015).

Arrangemang/seminarier

Arkeologidagen hölls den 30 augusti 2015 varvid ett 60-tal besökare kommit för att se vraket och höra historien om dess förlisning.

Figur 9. Arkeologidagen 2015 i Skeppshamn.

Föredrag vid Marinarkeologiska sällskapets årsmöte, 12-13 mars 2016. Mariehamn, Åland.

Seminariet Vrakprat 2 september i Stockholm. Föredrag hölls om Skeppshamn riktad till Sportdykare arrangerat av föreningen P2 (Protect & Preserve), en förening som arbetar med bevarande av det moderna kulturarvet under vatten.

Murberget Länsmuseum Västernorrland har hållit föredrag vid sju tillfällen för sammanlagt 265 personer under 2015. Fyra av föredragen hölls i Härnösand, två i Timrå och ett i Stockholm i samband med Marinarkeologiska sällskapets möte 29/3 på Sjöhistoriska museet.

Förslag till fortsatta åtgärder

Skeppshamnsvraket hittades genom att privatpersoner sett ett löst liggande spant i vattenbrynet. Våren 2016 rapporterades om ytterligare ett lösbrutet spant som hade noterats sticka upp från vraket. På grund av att fartygslämningen genom landhöjningen ligger allt grundare kommer den gradvis att förstöras av is och vågor samt exponering för luft. Denna

process kan gå fort vid t.ex. lågt vatten vid isläggningsen. Det är därför angeläget att så mycket information som möjligt kan utvinnas genom arkeologisk dokumentation. Samtidigt bidrar de arkeologiska undersökningarna till att påskynda förfallet genom att skyddande sediment tas bort. När de arkeologiska undersökningarna är klara bör en diskussion tas med Länsstyrelsen om huruvida en täckning är motiverad. Möjligen bör man även följa upp lämningens bevarandestatus under en tid för att se i vilken hastighet nedbrytningen sker. Sådan information kan vara till nytta för att bedöma och prioritera bland andra fartygslämningar som riskerar att förstöras genom att de ligger grunt. Längs norrlandskusten finns ett stort antal "strandvrak" – fartygslämningar i utsatta lägen som genom landhöjningen utsätts för en accelererande nedbrytning. Sannolikt är en icke obetydlig del av dessa tillkomna före 1850 och skall betraktas som fornlämningar. Vilken information kan dessa ge? Har de andra värden? Är det värt att försöka fördröja förfallet? Här kan de arkeologiska undersökningarna på Skeppshamnsvraket bidra till ett bättre kunskapsunderlag: Undersökningen är en av de första i Norrland som tar sig an denna fornlämningskategori. Det är därför också viktigt att en mer omfattande rapport med tolkningar och jämförelser publiceras efter att fältarbetena avslutas.

Referenser

George och Ulfhielm, 2015. Förundersökning av ett skeppsvrak vid Skeppshamn 2014. Fornlämning: Raä 165, Fastighet: Åkerö 3:19, Socken Tynderö, Landskap: Medelpad. Rapport 2015:21 Läns museet Västernorrland Murberget

George och Ulfhielm, 2015. Skeppshamn. Rapport från 2014 års undersökningar. Marinarkeologisk tidskrift No 2-3. 2015.

Högberg, L. 2013. En sak skall du veta – det farligaste som finns på sjön är land. Hembygdskrönikan Åstön. 2013.

Ingers, E, Nazerian, S & Svensson, T. 2015. MAS-projektet "Skeppshamn" _Tre nya medlemmars första möte med marin Fältarkeologi. Marinarkeologisk tidskrift No 2-3. 2015.

Åkerlund, H. 1951. Fartygsfynden i den forna hamnen i Kalmar. Kulturhistoriska undersökningar vid Kalmar slott utförda under ledning av Martin Olsson 1. Stockholm.

Webadresser:

Åkerhagen, A

kritpipa.se/onewebmedia/ATT%20DATERA%20EN%20KRITPIPA%20.doc

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 436-1560-15, 431-6038-15

Murberget Länsmuseum Västernorrland dnr: 2015/70

Länsmuseum Gävleborg dnr: 2469/320

Län: Västernorrland

Landskap: Medelpad

Kommun: Timrå

Socken: Tynderö

Fastighet: Åkerö 3:19 (närmast liggande fastighet på land).

Kartblad: 17 H 4 j

Koordinatsystem: Sweref 99 TM: X6922085 Y 640595

Höjd: havsnivå och därunder.

Undersökt yta cirka 10 m²

Undersökningstid: vecka 33-2015.

Personal från Murberget Länsmuseum Västernorrland: Ola George.

Personal från Länsmuseum Gävleborg: Bo Ulfhielm.

Från Marinarkeologiska sällskapet: Lennarth Högberg, Anders Vikdahl, Margareta Englund, Sila Sokulu, Stephanie Said, Simon Nazerian, Ellen Ingers, Tina Svensson, Sven Berglöf, Oscar Törnqvist, Jimmie Wingstedt, Thomas Bergerhag, Jack Rönström, Peter Hamberg, Johan Ording.

Rapportsammanställning: Bo Ulfhielm och Ola George.

Dokumentationsmaterial i form av ritningar, fotografier, dagböcker mm förvaras på Murberget, Länsmuseum Västernorrland.

Bilaga 1. Fyndlista

Fyndnr	Fynd	X	Y	Z	Mått i mm	Antal	Vikt	Kommentar	Kasserad
6	Repstump med knut	6922 076	640 596		170x 45	1	105	Från schakt i aktern	
7	Kritpipsfragment	6922 089	640 598		49 mm l, 6,6- 8 mm i diam	2	6	Funna vid spant 1	
8	Flaskglas	6922 089,5	640 597		84 x 47 x 7	1	70	Från schakt i fören, nv hörnet	
9	Keramik	6922 060,44	640 580,81	-0,40	97 x 81 x 7	1	80,1	Glaserat rödgods. Keramikfragmentet hittades på stranden strax söder om aktern	
10	Repstump	6922 076	640 596		650 mm l, diam 13,5	1	120	Från schakt i aktern	
11	Bearbetat trä	6922 076	640 596		145 x 76 x 67	1	290	Pyramidformad. Från schakt vid aktern. Placeras i jorden vid skeppsvrakets vid kommande undersökning.	X

Bilaga 2. Osteologisk analys

Vi har genomfört en osteologisk analys av materialet från grävningen i Skeppshamn, som utfördes år augusti 2015. Det är en maritim kontext där det förväntades hitta lämningar av maritima djur. Syftet med grävningen var att undersöka ett 1600-tals vrak i Skeppshamn, Timrå. Det osteologiska materialet som hittas har nu undersökts och de djur som hittades var gråsäl och fågel. Fragmenten av gråsäl bestod till största delen av kranium och en stor mängd lösa tänder samt lårben och ryggrad. Ett mellanfotsben, metapod, hittades från en större andfågel, som var nästintill hel, vilket passar bra till kontexten.

En del aspekter som kan vara viktigt att notera är att på en del av en halskotorna noterades huggspår, vilket kan tyda på eventuellt slakt. Tänderna har stor kariespåverkan och det tyder på att de eventuellt ska lossna. Denna typ kariespåverkan är ovanlig för sälar, och tyder på att de är sälar från en arkeologisk kontext. Denna typ av paleopatologi tyder på att djuret möjligtvis har utsatts för någon typ av miljöförgiftning eller dylikt.

Tabell 1. Visar antalet fragment som identifierats samt bland annat art, anatomi, benslag, del samt sida.

LNR	N	Vikt	Size	F-g.	FFI	Ctx	Art	Anat	Bensl.	Del	Sida	F-p	F-d	Slakt	Kommentar
1	1	24,4	D		0		Phoca	Kranium	Mand	Hel	Dx				Gråsäl
2	1	26,3	D		0		Phoca	Kranium	Mand	Hel	Sin				Gråsäl P2, M1, M2, M3
3	1	9,1	C		0		Phoca	Ryggrad	V. Cerv	Corpus	Sin	F	F		Gråsäl
4	1	24,5	D		0		Phoca	Kranium	Cran	Occipitale	Sin				Gråsäl
5	1	1	B		0		Phoca	Ryggrad	V. Cerv	Arcus	Dx			H	Gråsäl
6	1	2	C		0		Phoca	Kranium	Cran	Zygomaticun	Sin				Gråsäl
7	1	2,1	C		0		Phoca	Kranium	Cran	Zygomaticun	Dx				Gråsäl
8	1	1,1	C		0		Phoca	Kranium	Cran	Frontale	Dx				Gråsäl
9	1	0,6	B		0		Phoca	Bakre ex	Fem	PE	Sin				Gråsäl, trochanter
10	1	2	B		0		Phoca	Ryggrad	V. Cerv	Arcus	Sin				Gråsäl
11	1	0,7	A		0		Phoca	Tänder	Dentes	M2d	Dx				Gråsäl
12	1	3,2	B		0		Phoca	Tänder	Dentes	Cd	Sin				Gråsäl
13	1	0,5	A		0		Phoca	Tänder	Dentes	P1d	Sin				Gråsäl
14	1	1,1	A		0		Phoca	Tänder	Dentes	M2x	Sin				Gråsäl
15	1	4,3	B		0		Phoca	Tänder	Dentes	Cx	Dx				Gråsäl
16	1	4,4	B		0		Phoca	Tänder	Dentes	Cx	Sin				Gråsäl
17	1	1,3	B		0		Phoca	Tänder	Dentes	P2x	Sin				Gråsäl
18	1	1,3	B		0		Phoca	Tänder	Dentes	P2x	Dx				Gråsäl
19	1	1	B		0		Phoca	Tänder	Dentes	P1x	Sin				Gråsäl
20	1	1	B		0		Phoca	Tänder	Dentes	P1x	Dx				Gråsäl
21	2	1	B		0		DD	Obestämt	Indet	Frag	Dx				Gråsäl
22	1	0,2	B		0		Phoca	Metapod	Mt	NH	Sin	F	F		Större andfågel

Undersökande osteologer: Tina Svensson och Emma van Eelen

Datum: 28/4 – 2016

Bilaga 3. Dagbok.

10/8-2015

Etableringsdag. Elkabeln drogs fram till undersökningsplatsen, pumpen lades i vattnet och såll monterades. På eftermiddagen började undersökningen, drygt ett spant frilades under eftermiddagen. Fynd av kritpipsskaft och ben. Många besökare.

11/8-2015

Schaktning i aktern hela dagen. Tjocka lager sögs bort innan jorden kom fram (6 stycken). Fynd av bearbetat trä i mängd, små bitar med huggmärken. En större konstruktion med okänd funktion hittades i det schakt som grävdes i aktern. Många besökare under dagen. Molnigt och regnigt väder.

12/8-2015

Dykning efter virke i viken. Intill stenblocken vid stranden grävdes ballaststenarna bort, där saknades spanten. Bordläggningen var dock välbevarad. Inmätning av bordläggning och andra konstruktioner i det aktre schaktet. Många besökare under dagen. Tömde RTK-GPS'n för att kontrollera inmätningarna, det såg bra ut.

13/8-2015

Undersökning och dokumentation av schaktet i aktern.

14/8-2015

Undersökning och dokumentation i fören. På eftermiddagen avetablering.

Bilaga 4. Tidningsartikel.

Här ligger vraket efter en sjunken marknadsbesökare

För nästan exakt 335 år sedan sjönk Gävleskutan vid Åstön efter att ha besökt Korsmässommarknaden i Härnösand. Vraket ligger på grunt vatten, och syns från stranden, vilket gör det unikt och publikvänligt. FOTO: BIRGITTA STRANDH

Tips: 0611-72006, 72006@allehanda.se, sms 72006 **Lördag 12 september**

8 | Nyheter
Storpublik på krismöte om sjukhuset

10 | Nyheter
Utefesten i Högakusten har startat

15 | Reportage

Snart får vi nya sedlar

22-23 | Sport
Huras stjäls gärna goda hockeyidéer

34-35 | Familj

Mikael, 50, tröttnar inte på bowling

6 | Nyheter

Kommunen kräver att Frida ska flytta

FOTO: GUNNAR SÄTTIN

4 | Toppminnen

Thorbjörn Fäldin donerar nu sitt personliga arkiv till Landsarkivet i Härnösand. En unik skatt med personlig korrespondens, bilder med världskända ledare och även film som Fäldin själv har gjort. "Kravet är att det ska finnas tillgängligt i Härnösand", säger Thorbjörn Fäldin.

2 | Tomas Izaias Englund: "Sollefteå kommun, titta dig i spegeln och säg efter mig: 'Jag duger som jag är.'"

20-21 | Mat & Vin:
Säsong för vilt

Vildret - sidan 42

Vecka 37 Nr. 200 7388107802509

Pris:
25 kronor

Öppet 10-18 hela helgen!

Vi har öppet mellan kl. 10-18. Både lördag och söndag. Som alltid. Välkommen!

birsta city

Mer än shopping

För tre år sedan såg det promenerande paret **en träbit vid vattenbrynet**. De tog kontakt med marinarkeloger som såg att träbiten härrörde från ett gammalt skepp.

Det skulle visa sig vara ett av **Norrlandskustens viktigaste arkeologiska fynd** - och utgrävningarna kring det över 300 år gamla vraket i **Skeppshamn på Åstön** kommer att fortsätta redan i höst.

Gamla vraket ger oss ny kunskap

Landhöjningen har gjort att skeppet numera bara ligger på en knapp meters djup.

Bild på det första spantet som hittades för tre år sedan. FOTO: LENNARTH HÖGBERG

Rep troligen tillverkade av lindbast. Ett av sommarens fynd. FOTO: MARGARETA ENGLUND

Skärvor från keramikfat som är daterat till 1600-talets mitt. FOTO: MARGARETA ENGLUND

Gävleskutan har varit på Korsmässomarknaden i Härnösand, och nu söker besättningen natthamn för att på vägen hem gästa marknaden i Sundsvall helgen därpå. Men vädret är dåligt så här i mitten av september. Vågorna går höga och vinden är knapp. Besättningarna är oense om hur de ska ta sig ur den trånga hamnen i Skeppshamn på Åstön.

Heinrich Honnon, borgare från Gävle ombord på skeppet, vill absolut att de ska lämna hamnen, men skepparen invänder. Det går för stora vågor och blåser för lite. Till slut skickar skepparen och Gävlebon Christopher Andersson Skott sin dräng att leja bönder som med hjälp av rep jämsnar med klipporna dra båten ut ur hamnen.

Men allt går snett. Rodret styrs åt fel håll. Sjömännen förlorar kontrollen över båten, som driver mot klipporna, slås sönder och sjunker. Katastrofen är ett faktum.

Året var 1680, och det är nu nästan på dagen exakt 335 år sedan den dramatiska förlisningen skedde. Två röda pinnar sticker upp ur vattnet och markerar platsen för vraket. Träplan-kor syns strax under vattenytan.

Sedan paret hittade träbiten har marinarkeloger dykt för att finna vraket. Men det låg alldeles framför ögonen på dem.

Min kollega Anders Vikdahl såg delar av skeppstimmer som stack upp ur vattnet när han var ute och promenerade med sina hundar, säger fältmarinarkelog Lennarth Högberg.

Under två somrar har de undersökt vraket tillsammans med Länsmuseum Murberget, Länsmuseum i Gävleborg och Marinarkelogiska sällskapet. Och fyndet är viktigt. Forskarna vet nämligen inte mycket om hur handelsfartygen från den här tiden såg ut eller hur de var konstruerade.

Det finns en massa skepp som ligger längs kusten men det är bara fyra stycken som har blivit undersökta längs hela Norrlandskusten, säger

Skylten visar vattenlinjen vid tiden för skeppets förlisning 1680.

Ola George, arkeologisamordnare på Länsmuseet Murberget i Härnösand.

Med vraket i Skeppshamn är det annorlunda. För det första finns kunskap om förlisningen, faktiskt redan innan vraket hittades. För det andra ligger det grunt, så grunt att allmänheten kan följa marinarkologernas och dykarnas arbete på bara några meters avstånd.

– Det är unikt eftersom det finns så pass mycket historiska rättegångshandlingar från Gävle stad. Vi vet vilka som har varit ombord på det här fartyget, vi vet hela händelseförloppet, vi vet alltså datum när det sjönk för 335 år sedan, säger Ola George.

Men vad var det som hände – efter skeppsbrottet?

Tillbaks till 1680. Mitt i förödelsten så visar det sig att skeppet sjunkit på ganska grunt vatten. Alla i besättningen överlever, däremot sjunker lasten med skeppet. En del kan bärgas men det blir en rättslig process om vem som bär ansvaret för förlisningen.

– Man beskyller varandra för att bärga fel varor, varandras varor, och drog varandra inför domstol, säger Lennarth Högberg.

Domstolsprotokoll berättar om bråket kring den värdefulla lasten.

– Det var framför allt torkad fisk även fläsk smör och ost som köptes in på marknaden i Norrland. Mycket kläden och salt som skulle upp till Norrland söderifrån, säger Lennarth Högberg.

I lasten fanns också kopparmynt, värda över 80000 kronor med dagens mått mått.

Att fartyget förläste var en stor förlust. I rättegångsprotokollen nämns skepparen Christopher Andersson Skott, som krävde ersättning för förlorad inkomst och last. Men även barnmorskan Margareta Kruse, som hade investerat i fläsk.

Heinrich Honnon, handelsmannen som prompt ville lämna hamnen med båten, skrev senare till kung Karl XI för att få skattebefrielse. Han ansåg sig ha varit utsatt för sjöröveri vid skepps-

brottet. Kanske bärgningen av varandras varor kunde tolkas som det.

Inga stora fynd finns från sommarens undersökningar, men utgrävningarna har ändå varit till stor nytta.

– Lite rep och krittivor och lösa träkonstruktioner men vi har ju grävt fram mer av själva skeppskonstruktionen, säger Ola George.

På så vis har arkeologerna kunnat kartlägga mer om hur skeppet har sett ut.

– De här skeppen finns ju beskrivna i handlingarna, hur de seglade, vem de ägdes av och så vidare, men inte hur de var konstruerade. Det här är en viktig pusselbit för att förstå just den delen av vår historia, säger Lennarth Högberg.

Redan i höst kan utgrävningarna fortsätta. Före på båten ligger nämligen under stora stenblock intill strandkanten. Mellan stenarna har arkeologerna sonderat med en metallsticka och de kan känna att det är trä inunder. Stenarna ska därför flyttas.

Skeppshamnsvraket

■ Förläste cirka 14 september år 1680.

■ Skeppet var vårt lika mycket som ett stort hemman, alltså en stor bondgård.

■ Bara botten och bordssidor på båten krävde 80 stycken rakvuxna furor som man fick handhugga i skogen och dra hem på vintern med häst.

■ Varje bord satt fast i klink som överlappar varandra, en byggnadsteknik som avslutande fanns i Norden. Krävdes 4500 spikar.

■ Detta fanns i lasten: Lax, fläksidor, torra gåddor, silk, ost, smör, kläden, kryddor och kramvaror (kammar, borstar, sjalar) – allt förvarades i tunnor och kistor.

■ Ombord fanns också plåtmynt av koppar. Ett 10 dalers mynt vägde 19 kg och det fanns 965 st daler mynt ombord.

■ Total vikt 1833 kilo.

■ Skulle med dagens penningvärde vara värt 82403 kronor.

Ola George tror att fortsatta undersökningar av skeppet kan ske redan i höst.

"Vi vet ganska mycket om kungar och politiker och stora häftiga händelser, men det här berättar om vardagslivet för många människor", säger Sara Eriksson, gymnasielärare i historia.

Arkeologerna har hittills bara frilagt ungefär sju procent av vraket.

Många har visat sitt intresse för fynden på Åstön.

Det finns en massa skepp som ligger längs kusten men det är bara fyra stycken som har blivit undersökta längs hela Norrlands-kusten.
Ola George

– Har man fören kan man lätt veta hur långt fartyget har varit en gång i tiden.

Utgrävningarna i Skeppshamn har rönt stort intresse från allmänheten. På arkeologins dag den 30 augusti ordnades en föreläsning på platsen. Ett drygt 60-tal personer dök upp, många med flera frågor.

– Det är vi jätteggliga för. Det är ett av våra syften, att göra den här undersökningen så publik som möjligt. Marinarkologi är ofta en sådan verksamhet som man bedriver längre ut till havs och längre ner på djupet. Den kan inte ses av allmänheten mer än via videokamera. Här kan vi ha publik alldeles intill vraket och prata om hur det var konstruerat. Bara platsen gör det här unikt, avslutar Lennarth Högberg.

Text & Foto
Birgitta Strandh
072 505 61 23
birgitta.strandh@norrmedia.se